

PROZESU EXOGENOAK

Prozesu exogenoak erliebea eraldatzen duten, agentea lur-kanpoaldean duten prozesuak dira.

METEORIZAZIOA

Fenomeno atmosferikoek eta izaki bizidunek azaleko harriengan sortzen dituzten eraldaketak, harriak apurtuz.

Beste prozesu exogenoak burutzeko meteorizazioa gertatu behar da lehengo.

- **Meteorizazio kimikoa** ⇒ Mineralen konposizio kimikoa eraldatu eta beste batzuk sortzen dira

Eragile nagusiak → Ura + Urak disolbaturik dauzkan gaiak

Prozesuak:

- 1. **Hidrolisia** ⇒ Urak sor ditzaken ioak (H^+ , OH^- ...) harrien inguruan kokatu eta mineralen loturak apurtu
  - 2. **Disoluzioa** ⇒ Urak mineral askatuak disolbatu (batez ere gatzadunetan → Halita NaCl, Silbina KCl, Igeltso $CaSO_4$)
  - 3. **Hidratazioa** ⇒ Ur molekulak mineralen kristal-egituretan sartu (bolumena handitu)
  - **Karbonatitzea** ⇒ Kareharrietan
    1. Euri urak atmosferako CO_2 hartu → Azido karbonikoa sortu
    2. Azido karbonikoa kareharriarekin kontaktu egin
      - ↪ Bikarbonato disolbagarria → Kareharria disolbatu:
Kobazuloak, estalaktitak...
(Fenomeno karstikoa)
  - **Oxidazioa**

Atmosferako oxigenoa mineralen elementu metalikoekin erreakzionatu

    - ↪ Oxidoak sortu (mineral ahulagoak)
  - **Izaki bizidunen ekintzak**

Bizidun batzuk azidoak askatu → harrien goiko aldea ahuldu (Adib. likenek azido likenikoak)
- **Meteorizazio fisikoa** ⇒ Harriak apurtu baina konposizio kimikoa ez da aldatzen

Prozesuak:

- **Gelifrakzioa** ⇒ Hezetasun ↑ eta izoztaldi ↑ eskualdeetan
Ur likidoa izoztu → Bolumena ↑
  - ↪ Tentsioak eta indarrak ur inguruan zeuden harrien kontra

- **Dilatazio diferentziala** ⇒ Tenperatura ↑ eskualdeetan + kolore ilunak
Tenperatura altuen eraginez → Mineralak dilatatu (bolumena ↑)
↳ Tentsioak sortu aldameneko mineralen kontra → Harria ahuldu
- **Haloklastizitatea** ⇒ Kostaldean
Ur gatzaduna arrakaletan sartu → lurrundu → gatza kristalizatu
↳ Bolumen handiagoa → arrakaleko harriak apurtu
- **Izaki bizidunen ekintza**
Zuhaitzen sustraiak harrien zartaduretan sartu → sustraia handitu
↳ Indarra → Harria apurtu

GARRAIOA

Meteorizazioaren ondorioz sortutako bolumen txikiago bateko materialen garraioa. Eragile geomorfoliko baten bidez gertatzen da (ur korronteak, haizea, izotza, grabitateak...)

Garraioa motak:

- Herrestatzea ⇒ Material handiak
Lurrazalean denbora motzean herrestatzen dira (Glaziarren barnean, ...)
- Saltoka edo jauzika ⇒ Material ertainak
Materialak mugitu, altxatu eta indarra galtzean lurrera erortzen dira (haizeak, urak)
- Esekitzea (flotatzea) ⇒ Material txikiak
Agentearen energiaren eraginez materialak uretan eskegita mantendu (urak)
- Garraio kimikoa edo disoluzioa ⇒ Gatzak (Halita, Kareharria, Igeltsoa...)
Uretan disolbatu garraiatu (urak)

HIGADURA

Lurrazalaren erliebearen urraketa; meteorizazio eta garraioa gertatu behar dira lehenago.

SEDIMENTAZIOA

Aurretik askatutako materialen sedimentuen jalkitze prozesua

Sedimentazio moduak:

- Grabitatearen eraginez ⇒ Grabitatearen garraioak energia galdu (masa edo abiadura jaitziera) → Sedimentuak jalkitu (pisuaren arabera)
- Prezipitazioa kimikoaren eraginez ⇒
Sedimentuak uretan disolbatuta → gainasetasuna gertatu (lurrunketa, ...)

↪ Sedimentuak prezipitatu → Jalkitu

Harri sedimentarioak:

Harri sedimentarioak ⇒ Diagenesiaren bidez, sedimentazio-arroetan jalkitzen diren sedimentu metaketa.

- Motak:

- **Zati mineralak** ⇒ Agente garraiatzaileak arroraino garraiatutako harri zatiak (blokeak, legarrak, harea, lima, buztina)
- **Uretan disolbatutako substantziak** ⇒ Uretan disolbaturiko gatzak, urak arroraino garraiatu
Aldaketa fisiko-kimikoen eraginez → prezipitatu → jalkitu
- **Bizidunen hondarrak** ⇒ Sedimentazio-arroen inguruan edo hona garraiatu diren bizidunen hondarrak (molusku txirlak, animalia hezurak, zuhaitz enborrak)
Azkar lurperatu, jalkitu eta harri bihurtu

- Prozesua:

Diagenesia ⇒ Sedimentu-arroetan sedimentuak jasaten dituzten aldaketa fisiko-kimikoen eraginez sortutako aldaketen harri bihurtzeko prozesua
Motela da eta hainbat etapetan banatzen da:

1. **Trinkotzea** ⇒ Sedimentuen arteko poroak txikitu eta hauen artean zegoen fluidoaren kanporaketa → Zanpatuagoak eta bolumen ↓
2. **Disoluzioa** ⇒ Kanporatutako ura sedimentuen inguruan geratu haien ioiak disolbatzen (Na^+ , Cl^- , CO_3^{-2} , Ca^{+2})
3. **Zementazioa** ⇒ ioiak elkartu → erreakzionatu → zementua sortu
(karbono, silize edo burdin)
Hutsuneak bete → jarraitasuna eta trinkotasuna eman harriari
4. **Metasomatismoa** ⇒ Sedimentuak aldameneko materialekin (harri edo fluido) ioiak trukatu
(Adib: Kareharria + Mg^{+2} → Dolomia)
5. **Birkristalizazioa**
Zirrikietan gelditutako urak materialak disolbatu → Prezipitatu
↪ Kristalak sortu (konposaketa kimiko berdina + handiago)

- Ezaugarriak:

- **Estratuen osaketa** ⇒ Geruza horizontalak (makurtu eta deformatuz)
- **Ale-hautapena** ⇒ Partikula lodienak azpiko estratuetan
Partikula finenak gaineko estratuetan
- **Fosilak** ⇒ Diagenesi motel baten eraginez → izaki bizidunen hondarrak fosil kontserbatu

- Sailkapena:

- **Harri detritikoak** ⇒ Aldez aurreko harrien zatien metaketa

- ❖ Osagaiak

- **Klastoak** ⇒ Tamaina handiko zatiak (begi bistaz ikusi)
Ertzdunak (garraio motza) edo borobila (garraio luzea)
- **Matrizea** ⇒ Tamaina txikiko zatiak
Klastoen arteko hutsuneak bete
- **Zementua** ⇒ Material prezipitatu, harriari trinkotasuna
Klasto eta matrizeen artean

- ❖ Motak (klastoen tamainaren arabera)

- **Konglomeratuak** ⇒ Klastoak > 2mm
Matrizea → Buztina edo hareharria
- **Hareharriak** ⇒ Klastoak → 1/16 - 2 mm (hare tamaina)
- **Buztina** ⇒ Klastoak < 1/16 mm
Klasto artean poro oso txikiak (ez komunikaturik)
↪ Iragaztezinak (ura xurgatzen dute, baina lehortzerakoan gogor geratu → zeramikak)
- **Margak edo tuparriak** ⇒ Klastoak → oso finak
%50 kareharria + %50 buztina
Iragaztezinak eta gris-urdinskak

- **Harri ez-detritikoak** ⇒ Prezipitazioen eraginez sortutako sedimentuen harri-metaketa

- ❖ Motak

- **Kareharriak** ⇒ Kaltzita mineralak (CaCO_3)
↪ Prozesuak
↪ Prezipitazio kimikoa ($\text{Ca}^{+2} + \text{CO}_3^{-2} \rightarrow \text{CaCO}_3$)
Estalaktitak, estalagmitak, zutabeak...
↪ Bizidunen eskeleto eta maskorren metaketa
(Mumulita txirlak → Kareharri mumulitikoa)

- **Ebaporitikoak**

Sedimentazio-arroko urak lurrundu → Gatzak prezipitatu
(Igeltsoa, Halita, Silbina)

Klima lehor eta arro itxietan gertatu

- **Harri silizedunak** ⇒ Silize (SiO_2) asko (Silex)
- **Harri fosfatodunak** ⇒ Kaltzio fosfato asko (Fosfitoa)
- **Harri sedimentario organogenoak**

↪ **Ikatz** ⇒ Zuhaitzak hil → Lurperatu → O_2 galdu
→ kontzentratu → Ikatza (Autrazita)

↪ **Petroleo** ⇒ Plaktonak hil → Lurperatu →
 O_2 galdu → Kontz. → Petroleo

(harri likidoa)

